

Вони свідчать...

Так, вони свідчать, ці безмовні докази, ці німі свідки. Це – речі, які знайдені на місці масових розстрілів. Вони стали основою виставки, яку могли побачити присутні, які прибули на мітинг-реквієм в урочище Красностав 4 серпня, аби вшанувати пам'ять знищеного нацистами 75 років тому єврейського населення Острога.

... Ось маленький червечок. Зрозуміло, що його власником був малюк, ще дошкільного віку. Ось поруч – частина взуття трохи старшої дитини, можливо, його братика чи – сусіда, з яким не раз лазив по острожких пагорбках, мурах, підвалах; можливо, сидів поруч десь на кіносеансі й дивувався божественним кадрам із Тарзаном та Кінг-Конгом; можливо, не раз слухав мелодії єврейського оркестру та проповіді у синагозі.

А ось – уламок музичного інструменту. Можливо, коли казали взяти все необхідне, все найдорожче, єврейський музикант і взяв цей кларнет. А тут його розтрощили. За що? Можливо, музикант грав якусь мелодію? Чи, ще гірше, шукали в музінструменті заховане золото?!

Далі – окуляри якоїсь старої людини... Ще і ще – скельця від них. Про що вони нам можуть говорити? Про що вони можуть свідчити?

Звісно, про те, що люди, яким належали ці речі, були мирними, законослухняними, дехто – зовсім маленьким, дехто – геть немічним. Не розбійники, не гвалтівники, не бандити, не злодії – за що ж їх покарали? За що позбавили життя? Страшно казати – лише за те, що мали іншу мову, іншу віру, інший світогляд. Лише за те, що вони були євреями. Вам не страшно від цих слів? Адже хтось біснуватий може прийти і знищити саме вас. Так-так, саме вас, за те, що ви не так молитесь, не тією мовою, не той одяг вдягаєте... І що ваші діти не так причесані, не так взуті... І, може, й ваш будинок, ваша хата комусь теж не сподобаються...

Адже подібне, як свідчать ці речові докази, знайдені в результаті пошукових робіт, проведених учасниками єврейсько-українського релігійного культурного центру «Яхад», вже відбулося тут, в урочищі Красностав, 75 років тому....

Коли кров холодне в жилах...

Світить сонечко ласкаве, біжать кудись безтурботні хмарки, шумлять привітно золотаві соśni. І лише слова, що звучать тут, у приміському борі, проймають страшним холодом:

Где он, мой дом? – не осталось и досточки.

Средь угольков детей моих косточки.

Матери, матери, все приходится.

Выплакать песню мою помогите –

Я не могу ни молчать, ни кричать –

Песней моей Красностав учатъ...

Так, Красностав – урочище на східній околиці Нового міста – стало 75 років тому кінцевим пунктом земного життя багатьох-багатьох людей. Багатох, які не думали, що цей день – 4 серпня 1941-го року – стане останнім для них самих, для їх родин, для їх прізвищ, для маленьких і дорослих... Вони співали коліскові своїм первісткам, складали плани. Ніжністю до дитини, любов'ю до неї, теплом та добротою пронизані всі коліскові, в тому числі, й єврейські.

Одна з них – «Спи мій, синочок, Янке!» – так журливо, так пронизливо звучала над лісом, над тими, хто зібрався тут, в урочищі Красностав, аби віддати шану полеглим від рук жорстоких нацистських ордінців.

Дві сторони медалі або Стадники як Хуенте Авехуна

Як важко, страшно було жити в ті часи! Кожної хвилини, кожної секунди могло обірватися чиясь життя. Бо гнилий квазівний палець якоїсь людоподібною істотою міг ткнути у груди і з радістю заволодіти: «Юде!». І – все! Доля людини від того слова, що долинуло зі смердючої горлянки, була вирішена. Ми знаємо імена й убивць, і тих, хто їм допомагав. Але хіба варто їх називати, якщо ми не знаємо імена сотень і тисяч тих, кого вони знищили?

Та, на щастя, були й інші – ті, хто незважаючи на заборону, небезпеку втратити своє життя й життя своєї родини, рятували приречених. Навіть – коли бачили, як розстріляли родину, серед яких була й бабуся зі своєю правнучкою на руках. Ні, вони не видали тих, кого розшукували оті тварюки на двох ногах, переховували й врятували їм життя, попри загрозу своєму щастю. Вони обергали свою тасмницю всім селом, ніхто не видав приречених, як ота легендарна Хуенте Авехуна, де ніхто під тортурами не зізнався у скоєному. Потім, через багато років їм присвоїли звання «Праведник народів світу». Але хіба заради цього звання вони здійснили людський подвиг – врятували інших? Серед них – і жителі села Стадники. От їх імена ми маємо знати! Це – Ніна Садовник, Федір Кондратюк, Софія Ніколайчук, Степан Макаревич, Клавдія Рудюк, Лук'ян Кондратюк... Про них, про долю свого чоловіка Василія Вальдмана й розповіла на мітингу-реквіємі його дружина Євгенія Іванівна. Зокрема про те, що Василь Мусійович плідно працював багато років на плодоконсервному заводі й мав чимало державних нагород. Також вона повідомила, що родина їхня розрослася, і з гордістю повідала, що тепер у них – аж 8 правнуків. І всі – хлопчики, і всі – Вальдмани! Отож, стадниківани врятували не лише єврейського хлопчика, вони врятували цілу гілку давнього роду, який, віримо, розростеться й далі. Праведників було, на щастя, багато. Тож і врятували вони не одну сім'ю.

Закінчення на 3 стор. >>>

Віалушня поій

«Закінчення, Початок на 1 стор.»

Острог – приклад того, як шанують пам'ять загиблих

Шана полеглим

Крім Євгенія Вальдмана, на мітингу виступив мисливий голова Олександр Шинка, який відзначив, що 75 років тому в наше місто вярвалася трагедія. І хоча наша пам'ять має завітність, сприймає певні факти, але ми повинні пам'ятати що сумну подію, хоч як би важко було про це говорити. Також виступили голова єврейської общини міста Острога Марія Федорук; голова Рівненської обласної єврейської общини, член координаційної ради Ваад України Геннадій Фраєрман, який підкреслює, що Острог може бути прикладом того, як шанувати пам'ять загиблих. Та найбільш вражені, без сумніву, справила розповідь шанованої в місті людини, краєзнавця Ольги Руї (на верхньому знімку, по-

валку людей. Вели німецькі солдати з собаками, українські поліцаї... Вони до тих рівень, на напереводні вкопали острозь хлопці під чужинським примусом, і там люди мали очекувати своєї смерті. Аж коли з Рівного прибула єврейська розстрільна команда. Важко оцінити той жах, який пережили ті люди. Але це більший жах, без сумніву, пережили й ті, до яких ще не дійшла черга, але бачили, як падали під кулями сонямам у ровні вже вбиті й поранені. Сім тисяч людей! Сім тисяч! Імена кількох назвали Ольга Олександрівна. Не стало населення цілого міста. Воно тепер там, під високими ступицями сонямам, під цими високими стовпами... Неможливо важко згабувати. Навіть коли нещодавно сиди припадками представники Ради Європи, вони не могли повірити у що щиро

клавів. Сподівалось, у їхні серця така прагматична отой суми за полеглими. І наступні покоління також приходимуться сиди. Голубий равні Тернополья та Хмельницької області Олександр Файнесович, причетний молитву, після чого під журливу музику присутні покляди кати та катини до пам'ятного знаку, де протримав усього заводу горни сучки, викладені у вигляді прозорі сріблястий менери. Мітинг закінчився. Але, напевно, в душі кожного присутнього і далі звучали не лише вірші, проникливо прочитані начальником відділу культури та туризму виконавчого місоради Ольгою Лозко, серед них вперше почути багатьма рідко присвяте Павла Тичини – «Єврейському народові», не лише «Я білосніва Жильма...», не лише журлива мелодія «Колісковий Янке!», а й слова про те,

«Юрба – убийця, кат – зрадця!» Плекують світ, країну-пустку Запали після себе гадки. На голоді-жаді, на користі Скарис рід наш. Під косяком Ні черних витяг Голосту. Червоне вилече розсою... Ми маємо завжди пам'ятати ті жертви. Віддавати їм шану. Тож нещодавно і цього року були присутніми на мітингу, правдивий та депутатський мислю, районної ради та райдержадміністрації, представники громадських організацій міста, зокрема, наступенькосту Успішні. Пречистої Діви Марії отавь. Вітольд-Іосиф Ковалів, голова товариства польської культури Острожчини. Людмила Понічук, небайдужі люди. І що гріхжнятно – було надзвичайно багато молодих людей, зокрема, дошкільнят та школярів молодших

що ми маємо зробити все, щоб Катастрофа не була забута, адже віра, історія, психологія, відраженість цуль поруч і створюють сильні картини життя...

рчу). Вона добре запам'ятала той серпневий день, четвертого числа, коли вже о 9-й ранку по мосту, по гребі з острожського гетто вони до півдня на околиці міста вперли